

рад човека, који тек делимично замењује рачунска машина. Рационалном систематизацијом формула, метода и поступака рачунски се рад убрзава. Ред Торопова са својим сређеним повезаним низом међусобно једнаких тригонометријских релација олакшава рачунски рад већ у првој, најсуптилнијој фази рачунања — код избора тригонометријских формула потребних за сваки задани конкретни случај.

Hadžiabdić Muhamed, geom.

Evolucija baštinskog vlasništva i ustrojstvo tapijskog sistema u Srbiji.

II. Evolucija baštinskog vlasništva u novoj srpskoj državi

Zaista je teško raspravljati o stvarima, koje su davninom posvećene. One, kao da su ušle u samu prirodu, u krv i duša naraštaja, kao da su postale dijelom samih individualnosti. Te stare socijalne vrednote prate nas skoro na svakom koraku i čini se, kao da su nam sasvim poznate i bliske, a nijesu rijetki slučajevi, da je baš sasvim obrnuto. Često prolazimo pored neke stvari ili osobe i mislimo, da nam je skroz poznata. A kada je nestane i treba da se sjetimo svih njenih pojedinosti, tada tekar vidimo, da ju baš nikako nismo poznali.

Oko starih socijalnih vrednota ispleo se nimbus svetosti i neoborive vrijednosti, da je često o tim stvarima moguće samo dobro i pohvalno govoriti. Ove su nam stvari katkada toliko bliske, da je radi njihova upoznavanja potrebno, da se od njih malo odmaknemo, da nam pogled ne zaklanja njihova sjenka.

Gledamo li stare naše ustanove očima zamagljenim od nasljeđenog ushićenja, mi od svega nećemo baš ništa vidjeti. Da saznamo pravu njihovu bit i sadržinu, treba da s njih skinemo ovječeni aureol davnine o svetosti. Kada se pred nama ukažu razgolićeni i prosti od predanja, onda ćemo sagledati istinu u njima.

Time ne ćemo oskrnuti svetinje naše, jer istina je prva i najveća svetinja. A istina se nikada ne nalazi na površini stvari. Često treba dugò i muke i pregaranja, pa da se do nje dođe.

Pa i kada bi koja od starih socijalnih vrednota tim ispitivanjem izgubila što od svoje vrijednosti, kada bi istina o njima

rekla pogubnu riječ, ni tada ne bi smjeli zastati u našem pothvatu. Jer čemu da se u životu zanosimo neistinom?! Život treba shvatiti u njegovoj pravoj slici. **Istini i nauci se služi samo onda, ako se stvari prikazu u svojoj pravoj bitnosti.** I Sokrat je već rekao: „Kakav je Bog, takvim ga valja i prikazati.“⁷⁶⁾

I, zaista, ni jedna ustanova nije toliko vezana za evoluciju Čovječanstva kao vlasništvo, ili, drugim riječima, evolucija Čovječanstva ni sa čim nije tako tijesno skopčana kao sa evolucijom vlasništva t. j. razvojem vlasničkih prava, koja u ovome imaju svoj najjači izraz. Nema valjda ni jednoga pitanja iz područja društvenog progresa i spoznaje, oko koga se splelo toliko fanatične ljubavi i privrženosti, ali i toliko mnogo borbene žestine, koliko je baš pitanje vlasništva. **To je centralno pitanje ljudske kulture, neophodni etički faktor kulture i društvenog razvića, ta je istorija uticaja materijalnoga svijeta na čovjeka i njegove zavisnosti od toga svijeta. Jačina i oblik te potčinjenosti, manifestovali su se u toku vjekova, u jačini i obliku prava vlasništva, odnosno jačina i oblik toga prava ogleдали su se u jačini i obliku te potčinjenosti.** Ukoliko se duhovna strana čovječijega bića više otimala od dejstva svoje materijalne strane, u toliko su stvari t. j. vlasništvo bilo manje gospodar čovjeka i društva. Jer, društvo je jedna dinamičnost: ono neprestano ide, mijenjajući se ono nije stacionirano onako isto kao i priroda od koje je i društvo jedan dio. To je glavna karakteristika duha čovječijeg u današnjem periodu ljudske kulture. Razvitak socijalnih i ekonomskih odnosa išao je svojim tokom. Život je jači od svih spona i zakonskih norma.

Po socijalnom zakonu diferencijacije i koncentracije razvitak naše države i našeg društvenog sistema kreće se i kretat će se u pravcu razvitka država, koje su u sferi zapadno-evropske civilizacije. Na mjesto stare civilizacije osnovane na strogo odijeljenim klasama, razvija se fluidna civilizacija. „Stara stratificirana civilizacija mora ustupiti mjesto fluidnoj civilizaciji, u kojoj se molekule kližu jedna o drugu, dovodeći na površinu sad jedne sad druge.“⁷⁷⁾

Socijalna diferencija je dvojaka: unutarinja i vanjska. Vanjska se očituje u sve većoj diobi rada i zanimanja, a unutarinja u hijerarhiji položaja i zanimanja prema sposobnosti i spremi

⁷⁶⁾ Platon: „Država“, 376; c.

⁷⁷⁾ V. Guyot: „La science économique, V. izd. str. 44.

pojedinaca. U suprotnom pravcu kreće se socijalna koncentracija (ili nitegracija), koja se očituje u sve tjesnijoj saradnji pojedinaca, koji se bave jednakim zanimanjem (njihovi su organi: zadruge, razne komore, karteli, sindikati, i t. d.).

Usljed toga prelazeći sada na evoluciju baštinskog vlasništva u samoj novoj srpskoj državi, mi ćemo, govoreći prethodno o tadašnjim društvenim odnosima, iznijeti jedan opšti pogled na razvoj savremenog društva i savremenih vlasničkih odnosa, onako, kako to izgleda u duhu zapadno evropske civilizacije.

U drugom odijeljku ove glave utvrdićemo prelaz sa starog otomanskog na novi baštinski sistem (srpski) i iznijeti rad našeg zakonodavca na organizovanju novog baštinskog sistema i reformisanju baštinskog zakonodavstva. **Hatišerif od 1833 godine ukida baštinsko pravo vlasništva, koje je bilo konstituisano u koris muslimanske zajednice prilikom osvajanja srpskih zemalja;** a ko će i pod kojim uslovima biti baštinski sopstvenik, inalo je da se riješi po autonomnom pravu Srbije. U Srbiji nije bilo drugog do običajnog prava, a po njemu titular baštinskog prava bila je zadružna kuća t. j. porodična zajednica. **To znači 26 oktobra 1833 godine porodična zajednica dobila je kolektivnu baštinsku svojinu.** Međutim ovo stanje nije trajalo dugo. Već 1844 godine Građanski Zakonik iz osnova mijenja oblik baštinskog vlasništva i preko austrijskog Građanskog Zakonika usvaja individualistički sistem vlasništva. **Od neslobodnog i potčinjenog „mirijskog vlasništva“, došlo se do potpunog vlasništva na baštini, koja po svome pojmu odgovara rimskom vlasništvu, kao — modernom, koje je našlo svoga izraza u francuskom Građanskom Zakoniku od 1804 i austrijskom Građanskom Zakoniku od 1811 god.**

Na koncu, u trećem odijeljku ove glave bacićemo jedan letimični pogled na pojedine ustavne i zakonske odredbe, koje se tiču privatnog prava vlasništva, odnosno samog raspolažanja stvarju, kod svih do sad donošenih ustava u Srbiji, iz kojih se upoređenjem može vrlo lako vidjeti, kako je kretanje slobode i zaštite vlasništva teklo u Srbiji za vrijeme kraće od 100 godina. Istovremeno ćemo tim upoređenjem moći stvoriti sliku o razvoju prava privatnog vlasništva i u ostalim evropskim zemljama.

A. Opšti pregled na razvoj savremenog društva i stvaranje vlasničkih odnosa u sferi zapadno evropske civilizacije.—

1 Stvaranje privatnog vlasništva, njegov ekonomski i socijalno politički značaj⁷⁸⁾

„Prije nego što su postale uzrok, institucije su posljedica društvo ih stvara prije nego što ga one mijenjaju; i, u mjesto da se traži u sistemu ili oblicima uprave kakvo je bilo stanje jednog naroda, treba ispitati prije svega stanje naroda, da bi se saznalo kakva je trebala i kakva je mogla da bude uprava... Društvo, njegov sastav način života pojedinaca prema njihovom društvenom položaju, odnosi različitih klasa, najzad status lica, to je nesumnjivo, prvo pitanje koje privlači pažnju historičara.“

Otkada istorija prati razvitak roda ljuskoga ona nam pokazuje, da su srestva za izdržavanje bila jedan između onih činioaca koji su u svako vrijeme i na svakom mjestu najjače utjecali na društveni, kulturni i politički razvitak naroda. Privreda, životna konkurencija, socijalni progres, razvitak ljudske djelatnosti zavisi od toga. Prema tome prikazuje se evolucija imovinskih prava t.j. privatnog vlasništva u najtjesnijoj vezi sa napretkom i evolucijom Čovječanstva, političkim i kulturnim procvetom jednog naroda.—

Paradoksalno je da izgleda, da je u prvim počecima kulture bilo više solidarnosti među ljudima, nego docnije, to je bilo doba kolektivnog porodičnog i plemenskog vlasništva; taj oblik vlasništva udaljavao je borbu među pojedincima koji je donijelo rimsko individualno vlasništvo. mjesto „našega i vašega“ iz vremena zajedničkog vlasništva, došlo je „moje“ i „tvoje“ individualnog vlasništva, mjesto všiega porodičnog i plemenitog egoizma, koji je značio jedan uži altruizam, došao je onaj uski, lični, egoizam individualnog vlasništva, koji je isključivao svaki altruizam. Po padu Rimskoga carstva, pravo vlasništva, na svaki način i pod uticajem Hrišćanstva i asketizma prvih hrišćanskih učitelja, gubi u svome individualističkom karakteru. — U doba feudalnosti niko nije pravi, rimski vlasnik baštine: ni obrađivač jer je plaćao dažbine svome gospodaru (vlastelinu), ni ovaj, gospodar, jer je za svoje feudno pravo bio obavezan prema vladaru da drži vojsku i da ide u rat. Ovaj sistem privredne i gospodarske

⁷⁸⁾ O postanku priv. vlasništva govorili smo iscrpnije u našem članku: *Vlasništvo, baštinsko pravo i porezi....*, Geometrijski Glasnik sv. 2/1936

vezanosti vladao je u Evropi, definitivan utvrđen od doba Karla Velikog, kroz cio Srednji i Novi Vijek, sve do najnovijega vremena. On je dobio svoj naročiti oblik u poljoprivredi. On se je javio ovdje najprije u obliku doživotne i nasliedene vezanosti zemljoradnika za zemlju, koja je pripadala feudalnim gospodarima kao baština (potpuna lična svojina) ili pronija (feud, državnina neke zemlje i uživanje izvjesnih plodova sa nje) i koji su morali svojim gospodarima davati izvjesne danke (baština i feudalnom titularu dotične pronije obično „trećinu“ žetvenog bruto prinosa; caru, odnosno vrhovnom zemaljskom poglavaru „desetinu“), osim toga su morali kulukom obrađivati i onu zemlju vlastelinsku na kojoj nije bilo naseljenih meropala (kmetova) ni otroba (robova). Otuda stalne zemljoradničke bune za cijelo vrijeme trajanja feudalnog poretka i težnja seljaka za oslobođenjem od ove privredne vezanosti i feudalne zavisnosti.—

I u minulim vijekovima nose i najkulturniji evropski narodi na sebi tragove feudalnog gospostva u političkim, i društvenim a i gospodarskim uredbama. Sa gledišta gospodarskog (političke ekonomije) znači feudalni sistem nadmoć zemljoradničkog gospodarstva nad industrijom, prevladu naturalnoga gospodarstva (izmena dobara, plaćanje poreza in natura i t. d.) nad novčanim sistemom. No što se je većina industrije razvijala, to je veći sukob nastojao između nje i feudalnih uredaba, između naturalnoga i novčanog gospodarstva. A kako je gospodarstvo u tijesnoj vezi sa socijalnim i političkim uredbama zapadno evropskih država podiže građanski stalež i novčano gospodarstvo. Pomoću njihovom centralna vlast skuči moć feudalnog gospodarstva, te skupi u svojoj ruci, ali time nisu prestali i feudalne uredbe. Prava ličnosti i vlasništva ostala su za seljaka gotovo ista, kao i u ono vrijeme, kada je feudalizam kolminovao: seljak je ostao kmetom svojih predašnjih gospodara. Dalje, građanstvo, najvećma bilo je potpuno vezano svojom cehovskom organizacijom, koja je svu ličnu slobodu skučila na korist korporacije, a koja je odlučivala o svemu. Radi toga na sve se strane pokaza potreba za većom slobodom pojedinca: rodi se borba pojedinca borba individualizma proti starome sustavu. Ova je borba u svojoj jezgri, borba trećeg staleža, buržoazije, protiv ostataka feudalizma i protiv apsolutne monarhije. U Engleskoj bila je buržoazija već otprije stegla vlast apsolutnoj monarhiji pomoću plemstva, te izvojštila sebi po'itička prava i prava pojedincu. Ovaj uspeh engleske buržoazije lebdio je vazda pred očima buržoazije na

kopnu. Ali ovdje, na kopnu, otkada je ojačala centralna vlast i uvela stajaću vojsku. nije bilo lako provesti kakovu političku revoluciju bez pomoći plemstva i seljaštva. A ovi su pristajali uz monarhiju: prvi zato, jer su u monarhiji imali još uvijek naj-časnije mejsto; drugi zato, jer je jaka centralna vlast držala mir u dr'avi, obuzdavši plemstvo. Zato pokret i poče najprije u ime gospodarske slobode⁷⁹⁾. U Francuskoj ustade škola *fiziokrata*⁸⁰⁾ (Quesnay) da traži oslobodenje seljaka (dakle i građanstva); u Engleskoj poče nekako u isto vrijeme *Individualna škola*⁸¹⁾ (Adam Smith). da traži slobodu za industriju. Dodamo li još k tomu staru težnju za ličnoim slobodom, onda nam eto vapaja za slobodom na svima područjima narodnog života. Borba bukne u Francuskoj i izvrgne se u onu Veliku Revoluciju, koja objavi pravo čovjeka i građanina — la Declaration des Droits del Homus et du Citayen — i pod geslom: „Sloboda jednakost i bratstvo“, dovede individualizam (liberalizam) do pobjede. —

Ova revolucija dovela je individualizam do pobjede, djelimiце posredno, s vremenom. U drugoj polovici XIX stoleća vlada individualizam gotovo na svima područjima, te se već rađa u skrajnji individualizam, protiv kojega se sada javlja jača ili slabija reakcija na svima linijama. Ova borba, koju sad spomenusmo, bila je borba buržoazije protiv apsolutne monarhije i feudalizma. U Francuskoj skršila je buržoazija i jedno i drugo:

⁷⁹⁾ Riječ „gospodarstvo“ u opće dolazi u književnosti pod imenom *ekonomija*, a nauka o narodnom gospodarstvu zove se *narodna ekonomija*. Francuzi je nazivaju: Economie politique, Talijani Economia politica ili publica, Englezi: Public economu, a Nijemci; Politische Oeconomie ili od vremena Liszta obično Nationaleconomie. —

⁸⁰⁾ Merkantivni sistem — fiziokratska škola, industrijalni sistem, maचेsterska škola, njemačka romdutička i historisko-etička škola, socijalistički i komunistički sistem — to su etape i glavni sustavi, kroz kojih je prošla novovjeka politička ekonomija u odgledalu socijalne evolucije: Fiziokratska škola, o kojoj je riječ, polazi sa stanovišta individualne slobode i prava. I oni uče da je država radi pojedinaca, te da je sloboda i vlasništvo individualna ona granica, gde i volje same Države prestaje. Ova nauka individualnoj slobodi služi izvorom ne samo fiziokratskom, nego i svima drugim sistemima koji su se poslije pojavili, osim socijalizma. Zato i savjetuje fiziokrat Gonranau: „Laissez faire, laissez passer“, pustite svakoga, neka radi, što ga volja i neka hoda kud ga volja. — Utemeljitelj ove škole je Francuz Qusney sa učenicima: Mirabeau, Dupont, Gonrnay, Necker, Turgot i dr. Kao moto svoje knjige: Maximes générales de gornvernemant économique d'nu royanme agricole“, Luesnay je stavio: „Panore paysanpanore roynme, panore royanme — panore roi“. (Pored siromašnog seljaka je siromašna država i kralj.)

⁸¹⁾ „Individualni sistem“, čiji osnivač Adam Smith u svome djelu: „Istrazivanje o prirodi i uzrocima bogastva kod naroda“, postavlja načelo, da su rad i kapital uvjeti narodne ekonomije. Smit-ov sistem, kada su kasnije njegovi učenici razgovarali zavlađao je kasnije svima znanstvenim knjigama i svima državnim upravama

oborivši prijatelje, prenese suverenost na narod (parlamentarizam oborivši prestavnike feudalizma, podiže na njihovo mjesto buržoaziju (citoyan). U srednjoj Evropi ugovara buržoazija sa monarhijom i feudalizmom: prvo prisili na raspolovljenje suverenosti (konstucionalizam), a sa zadnjom podijeli čast i vlast u državi. —

Pobjeda države nad starim uredbama (ancien regime) donijela je pune ruke raznih sloboda, ali ne za sve jednako. Muđutim nas interesuje na ovom mjestu u prvom redu pitanje: Kojim je plodom urodila pobjeda individualizma na ekonomskom području?

Na ekonomskom polju donijela je ova pobjeda: ličnu slobodu vlasništva, slobodu obrta, slobodu utakmice. — Nekoje od ovih prava individuâ uvrštena su među „**neotuđiva prava čovjeka**“, a država je naznačena da bdije nad tim, kako bi se svaki pojedinac tim svojim pravima mogao poslužiti. Radi toga prozvaše takovu državu „pravnom državom“ za razliku od pređašnje (apsolutističke) države, koja bi nazvana policajnom ⁸²⁾

Ukinućem feudalizma u Evropi ostalo je seljaštvo slobodno a i zemlja na kojoj je to seljaštvo življelo, došla je postepeno u promet, makar da su u mnogim zemljama veleposjedi i dalje ostali. **Individualizacija zemljinog posjeda i vlasništvo, posljedica je individualizacije u proizvodnji u opšte t. j. subjektivne i objektivne diobe rada, koja je dobila svoju konačnu formu u specijalizaciji pojedinaca i u standardizaciji pravi vođa, kao daljoj fazi socijalne diferencije. Stariji oblici kolektivnog vlasništva [su ispropadali, feudalni oblici ukinuti su i privatno vlasništvo je opet zacarilo kao osnovni princip svekolikog društvenog uređenja: pojava koja dva puta ponovljena u istoriji kulturnog svijeta, ne može biti prosta slučajnost ni lutanje ljudskog duha, nego jedna duboka socijalna nužnost.** ⁸³⁾

Danas privatno vlasništvo vlada privrednim uređenjem gotovo

⁸²⁾ Po njemačkoj nauci imaju se razlikovati tri forme narodnog razvitke u Evropi: *policajna država* (apsolutna monarhija) koja se upliče u sve poslova pojedinaca, jer je država „dužna brinuti se“ za blagostanje podanika. — Iza policajne države, dolazi država s novim principom: *pravna* (Rechtsstaat) gdje državi pripada dužnost, da štiti pravo svakoga državljanina, kao što je i sama država, njena prava i dužnosti, pravno (ustavno, zakonom) uređena. Napokon moderna država sa principom „*prava i prosvjete*“ (Rechts-und Kulturstaat). —

⁸³⁾ Pri proučavanju istorije priv. vlasništva pada nam naročito u oči, da je ona bila već jednom u starom vijeku, kod svih klasičnih naroda definitivni razvijena i pravno formirana Tako n. p. Egipćani, Kinezi, Indiski narod. Femčani, Jevreji i ostali Semidani Grci i Rimljani, kao i svi narodi basena Sredozemnog mora ulaze u istoriju sa već duboko razvijenom ustanovom priv. vlasništva. —

svih naroda na svijetu. Ostatci starijih kolektivnih oblika vlasništva sve se više gube i nestaju, čime se potvrđuje i teza da su ti oblici privatnog vlasništva u neskladu sa intenzivnijim privređivanjem i proizvodnjom. **Privatno vlasništvo je najvažnija, najopasnija i najuticajnija ustanova današnjeg pravnog i ekonomskog poretka.** Na njoj počiva poglavito svekolika proizvodnja dobara i njihova podjela među pojedine društvene članove. Na njoj je zasnovan sistem svih privrednih i društvenih odluka, iz nje izvire snaga, koja današnje društvo i njegove pravne organizacije i kreće napred. Otuda se mora govoriti, da su ustanovu privatnog vlasništva izazvali i učvrstili veliki i duboki razlozi opšte koristi i socijanog progressa.—

Kada svaki pojedinac zna, zna da mu od individualnog vlasništva i individualnih napora zavisi opstanak, privredni i kulturni napredak njegove porodice i njegov, onda će se u njemu razviti smisao za pravom ekonomskom djelatnošću, za radom po najstrožijem privrednom principu, to jest dovijanjem, da se sa što manje žrtava, postigne što veći privredni rezultati. Time opet što potstiče inicijativom, vrednoću i čuvarnost do njihova maksimuma, privatno vlasništvo je upravo neizbježiva forma višeg privrednog i kulturnog razvitka Čovječanstva, i kao podloga za razvitak kulturnog integriteta proizvodnje i čuvarnosti privrednog društvenog života.

Pored svojih neposrednih privrednih koristi, privatno vlasništvo omogućuje svu slobodu izbora i određivanja svojih potreba, pa zato ono ima i duboko kulturne vrijednosti. Tako je privatno vlasništvo omogućilo ukidanje svih oblika neposredne, zavisnosti čovjeka od čovjeka (ropstva ili feudalne zavisnosti, privezanosti za zemlju ili ličnosti vlasnika). Do duše apsolutno vlasništvo ne postoji za čovjeka ni danas; svak je vezan bezbrojnim vezama za ostale članove društva u kome živi, ali je ova zavisnost od sredine u kojoj živi sasvim različna od neposredne i vječne potčinjenosti jednom određenom čovjeku, njegovoj volji i njegovim raspoloženjima: **ona ostavlja čovjeku velikog maha slobodnog odlučivanja slobodnog izbora, slobodnog kretanja, nevezanosti i sputavanja čovječije volje.** Ta mogućnost samooprodjeljivanja, ta lična i privredna sloboda postiče i daje maha razvijanju individualne sklonosti i sposobnosti, punom procvatu, ličnosti puno naprezanje svih individualnih snaga, radi postignuća postavljenog cilja.

Vlasništvo je, dakle, pretstavka kulture moći i neza-

visnosti države, ono je prema tome temelj privatnog prava i narodne privrede i kulture u opšte, jer imovina sa vlasništvo⁸⁴ i oslobodava čovjeka onog ropstva momentanih potreba, kojima je podvrgnuta životinja, te stvara mogućnost za pravi ljudski, intelektualni život. U ostalom po našem mišljenju bez vlasništva ne bi se moglo zamisliti ni pravo, kome je ono logična posljedica, jer je vlasništvo pretpostavka za svaku pravnu organizovanu zajednicu. Zato se kaže, da na pravu vlasništva kao osnovnom pravnom pojmu, počiva cio današnji privatno pravni sistem⁸⁴) Jer u čemu bi se sastojao pojam lične slobode, kad bi se ukinuo najglavniji njen atribut: **pravo slobodno sticati vlasništvo i imanje?**

Zaključno, ovaj kratki istorijski razvitak nam pokazuje, da su uvijek i svuda razvitak ekonomije i kulture išli uporedno sa progresionim individualiziranjem vlasništva, te da su privredno-kulturni razvitak i ustanova privatnog vlasništva dvije tijesno vezane pojave. — Na redu je sada, da vidimo, kakav je stav zauzela današnja država i današnje društvo u pogledu raspolaganja i ograničenja vlasništva i šta je učinio u tom pogledu Veliki Svjetski Rat.

2. Uticaj Velikog Svjetskog Rata na evoluciju društva kao posljedica transformacije individualističkog sistema.

Jedan pravni pisac rekao je prije Svjetskog rata: „Ima jedan fakt, koji karakteriše našu epohu, i koji je za pravnike moćna utjeha, to je: da pojam individualnih prava postaje sve više i i više socijalan. Individualna prava nisu nešto nepomično, ona su u tijesnoj vezi sa uslovima sadašnje civilizacije.“⁸⁵)

G. Živojin M. Perić napisao je docnije: „Materijalizam novoga doba nije mogao ostati bez uticaja na privatno imovinsko pravo, koje je u tako tijesnoj vezi sa ekonomijom. Takvu tendenciju pokazuju i ostala zakonodavstva.“⁸⁶

⁸⁴) Dr. Drag. Janković u svom članku: „Nešto o svojini i pojmu zloupotrebe prava“, veli, po Spenzeru, da je bilo plemena kojih je odnos članova njegovih bio regulisan jednim nizom pravila koja nesumljivo nisu imala sankcije državne vlasti, jer ta država nije ni bila, a ljudi su ipak svijet u potrebi takvog postupanja“. — Ali to baš dokazuje da je od tih momenata i nikao pojam o državi, upravo na takvom stupnju društvenog i kulturnog razorstva udaren je pravni temelj današnjoj modernoj državi. —

⁸⁵) Dr. Ninko Perić: „Teorija zloupotrebe prava“, Beograd 1912, op cit. str. 32.

⁸⁶) Ž. M. Perić: „Materijalizacija privatnih prava“, skupljene rasprave 1912 god., str. 259.

Poslije Velikog svjetskog rata, i u pojmovima i u ustanovama državnog prava izvršile su se velike promjene. Neke su države doživjele revoluciju, a iz te revolucije rodila su se nova uređenja, sa novim društvenim sistemima, s novim ideologijama. Druge države su ostale vjerne starim ustanovama, ali su na njih dometale ustanove, koje potiču iz sasvim drukčijih shvatanja države i njenih zadataka. Izgleda kao opšti utisak, da se staro dotrajalo i da se pravi nešto novo. Ali to novo nije još dovršeno i zato u opisivanju toga novog mora se upotrijebiti drugi način, nego onaj koji je uobičajen pri opisivanju društvenog sustava predratne kao što smo vidjeli — pravne države, gdje su se državna i pravna ideja stapale u jedno.

Nastali su pogledi suprotni pogledima predratne državno-pravne škole. Država nije samo skup pravila: **to je još i jedna društvena grupa, koja živi i koja se bori i kao svako duhovno jedinstvo država se može održati samo jednim duhovnim naporom, koji se iz dana u dan ponavlja.** Ono što je francuski historičar Renan rekao za narodnost, važi i za državu: to je plebiscit, koji se neprestano ponavlja. Državu, kao duhovnu stvarnost karakteriše prema tome proces „nitegracije“ t. j. stvaranje državne svijesti neprekidno iznova.

U poratnoj Evropi svugdje više ili manje prodiru ustanove, koje ne odgovaraju načelima stare pravne škole. U pravnoj državi, građanin je bio slobodan u tome smislu, što je njegova sloboda bila ograničena samo zakonom i što je zakonodavna vlast bila starija od ostalih vlasti. Poslije rata nadmoćnost zakonodavne vlasti došla je pod pitanje. U Engleskoj i Francuskoj parlamenat je zadržao starješinstvo nad vladom, ali je izdavanje zakona prešlo gotovo potpuno iz nadležnosti parlamenta u nadležnost vlade, koja je dobila pravo da u vidu uredaba izdaje zakone.⁸⁷⁾ U Italiji i Njemačkoj parlamenat je stavljen u određen položaj prema vladi: tu je mjesto zakonodavne vlasti izvršna vlast postala vrhovni organ države. U Rusiji zbrisana je razlika između zakonodavne i izvršne vlasti: Sovjeti su nadležni i za zakonodavne i za izvršne akte. U Italiji, Njemačkoj i Rusiji državna nadležnost proširena je, dakle, u tolikoj mjeri, da obuhvata gotovo cio društveni život; sada se od nje traži da pomoću vlasti, po jednom više ili manje racionalnom planu, uredi i ekonomski i duhovni život. U mjesto slobodne utakmice privatnih proizvođača — planska privreda; u mjesto slobode misli i slobode diskusije — državna ideologija, koja dosljedno izvedena

sprečava i slobodu vjeroispovjesti, i slobodu nauke i slobodu štampe. Tako, ovim pojačavanjem izvršne vlasti, koje se opaža od Engleske do Rusije omogućuje se brže, metodičnije vođenje državnih poslova, ali se u isto vrijeme umanjuje pravna bezbjednost građanima.

Kako fašizam i nacionalsocijalizam, tako je i komunizam jedan nov ogled u oblasti društvenog uređenja, za koji će tek iskustvo pokazati, kakve praktične rezultate odaje. Sve su to naponi, da se državama velikih masa da potrebno moralno jedinstvo, da im se, dopunjujući društvenu tehniku društvenom sviješću, sačuva pored karaktera društva i karakter zajednice, koji se manifestuje: kod fašizma u vidu države, kod nacional-socijalizma u vidu nacije, a kod komunizma ima značaj zajedničke privrede i materijalnog izjednačenja. Temelj svih ovih metoda je izjednačen, stabilan i standardizovan pojedinac. — Nama nije potrebno na ovom mjestu da ulazimo dublje u socijalno-političku analizu ovih metoda savremenog društvenog sistema, nego ćemo letimično pregledati posljedice proizvedene ovim metodama na instituciji privatnog vlasništva i transformaciji individualističkog sistema.

Poslije Velikog Svjetskog Rata pojmovi društveni su, kako smo vidjeli, u mnogom izmijenjeni. Veliki Rat bio je paroksizam demonskoga dejstva individualnog vlasništva, i, kao svaki drugi paraksizam predznak slabljenja dotične pozicije. Poslije ideje socijalnih evolucionara i revolucionara prodrle su iz Rusije ideje komunističke, t. j. stvaranje jednog velikog saveza sovjetskih republika u cijelom svijetu, čiji bi glavni princip bio: **kollektivno vlasništvo u najširem smislu t. j. ugušivanje pojedinačnog privatnog, individualnog vlasništva.** Ruska boljševička Revolucija prva je i velika faza u evoluciji pada imovinskog privatnog prava i njegove kraljice: **individualnog vlasništva.** Na žalost, još jedan primjer, kako je od velike važnosti po razvoj društvenih odnosa ne samo ideja, nego i način njenoga ostvarenja: u tu fazu se ušlo nasilnim, revolucionarnim putem, putem fizičke borbe, tako da, ukoliko je obaranje individualnoga vlasništva stvorilo uslove u korist altruističkog vaspitanja čovjeka, u toliko je opet metod fizičkog dejstva smetao toj evoluciji ljudskog bića. — Jer cilj je čovječiji da se društvo unaprijedi. Ako pojedinac ne bi vodio računa pri svojim akcijama o tome faktu, da je on tek jedan organ u velikom društvenom organizmu i radio potpuno samoupravno, on bi se sta-

vio u suprot sa tim organizmom, te bi tako smetao i napredak društva, a to znači: stavio bi se u suprotnost sa samim svojim ciljem.⁸⁸⁾

Raniji pokret u privatnom pravu, da se prava pojedinaca imaju vršiti sve više i više u glavnom s obzirom na interese cjeline, potencirao se uslijed teških ratnih događaja, i u Rusiji došao do kulminacije, rušeći sve stare metode o društvenim odnosima, **a osobito o apsolutnosti vlasništva**. Međutim ovaj nagao kolektivistički pokret u Rusiji pretrpio je potpuni krah, i kao što posljednje vijesti javljaju Sovjetska Rusija misli, da ponovo prečisti pitanje vlasništva i baštine i da ga vrati u život kao što je i bilo, naravno sa velikim organizacijama, koja će vjerovatno biti korisne za društvo i društvene mase bar u Rusiji.⁸⁹⁾

⁸⁸⁾ Prije kratkog vremena štampa je objavila nacrt novog *sovjetskog ustava*, kojim su donošene nove uredbe u pogledu vlasničkih odnosa. Nov sovjetski ustav se bez sumnje jako približuje demokraciji, i ako se s njome potpuno ne izjednačuje.

U istoriji narodne ekonomije ostaće prošli XIX. vijek, u savezu sa još nekoliko decenija ovoga vijeka, posebnim, doduše kratkim ali vanredno obilježenom periodom. On nam pokazuje doba dvostrukog prelaza u narodnom gospodarstvu i u društvenom kretanju: **prelaz od staleškog načela do načela individualizma, te od ovoga — do socijalnog načela**. Ali ovo socijalno načelo nije isto što i socijalističko. Ovo zadnje ide za podruštvenjem ili tačnije za podržavljenjem produktivnih srestava (zemljišta i kapitala u prvom redu); država bi imala provodati i razdiobu dobara. U kratko: osoba, pojedinac, imao bi posve iščeznuti u društvu. A ovo socijalno načelo, što ga sada spomenusmo, ne smije da utopi pojedinca u društvu, već pojedinac neka kraj društva i dalje postoji, samo je društvo ono mjerilo, kojemu se interesi pojedinca imaju prilagoditi: samo u sreći, dobrostanju, i napretku čitavoga društvenog organizma, mogu i pojedini organi da nađu svoju sreću, svoje blagostanje i napredovanje.

Dakle, vršenje vlasništva ima izvjesnih granica, jer bezgranično proširenje vlasničke vlasti ne bi se moglo složiti ni sa etičkim karakterom opšte zajednice, kojoj čovjek ima da zahvali priznanje i zaštitu njegovog prava, niti pak sa opštim privrednim i socijalnim interesima, koje je država kao vrhovni čuvar zajednice pozvana da štiti i unapređuje.

⁸⁹⁾ Ž. Perić: „Teorija o zloupotrebi prava“.

Ortodokсна ekonomska škola: **du laissez faire laisser passer**, kao što smo prije vidjeli tražila je za pojedince slobodu kretanja, dopuštajući intervenciju države samo tamo gdje bi ova, zbog oskudice privatne inicijative, apsolutno nužna bila. Ovo u ostalom odgovara osnovnom principu „**Deklaracije ljudskih prava**“ od 26./8. 1789.: da se ljudi rađaju slobodni i jednaki.

Socijalistička škola odbacuje naprotiv teoriju o slobodi individualnoj i hoće da slobodu čovjekovu u stvarnim društvenim odnosima ograniči državnim intervencijom.

I zaista je savremeni zapadno-evropski ustavotvorac pravilno postupio, što je uzeo sredinu između ove dvije krajnosti: s jedne strane morao se povući ispred barikade onih principa, koji su se do pred svjetski rat mogli s uspjehom braniti, a s druge strane pristupio je transformaciji individualističkog sistema u pravcu socijalnom i stvorio kompromis između ta dva interesa. I dok je vlasništvo do skoro svima ustavima zapadno-evropskih država bilo neprikosnoveno,⁹⁰⁾ sada se i našim Ustavom od 1921 god. vlasništvo „zajamčuje“ i odmah se opterećuje ograničenjima „u korist cjeline“. I dok se vlasništvo štitalo do sada kao neposrijedno i neprikosnoveno, dotle čl. 37. Vidovdanskoj Ustava Kraljevine Jugoslavije, glasi:⁹¹⁾

„Svojina je **zajamčena**. Iz svojine proističu i obaveze. **Njena upotreba ne smije biti na štetu cjeline. Sadržina, obim i ograničenja** privatne svojine određuje se zakonom.

Eksproprijacija privatne svojine u opštem interesu dopuštena je na osnovu zakona, uz pravičnu naknadu“.

Ove sasvim izmijenjene odredbe o vlasništvu, n'kle su kao proizvod novih društvenih zahtjeva i poslijeratne socijalne kongregacije u cijelom svijetu, naročito u Evropi.

Francuska Revolucija je ovjekovječila **Čovječija prava**, Veliki svjetski rat došao da dovrši djelo Francuske revolucije, bar u znatnoj mjeri, jer hoće da **osigura poboljšanje života čovjeku** kao društvenom atomu, stvaranjem približne jednakosti u imovini ljudi, t. j. nedajući „jednom i suviše, a drugom ni malo“.

⁹⁰⁾ Tako i Ustavi: belgijski (čl. 11); holandski (čl. 147); italijanski (čl. 29); danski (čl. 82) i t. d.

⁹¹⁾ U trećem odjeljku ove glave iznijećemo pojedine ustavne odredbe u pogledu privatnog prava u Srbiji, odnosno samog raspolaganja stvarju kod svih dosad donošenih ustava.

„Svijest o društvenoj solidarnosti, veli g. Dr. Drag. Arandelović,⁹²⁾ danas je mnogo jača nego što je ikada bila. Pametnije je popuštati pred opravdanim zahtjevima vremena, nego opirati se njima i dočekati nasilne promjene, koje često zbrišu pored onoga što treba mijenjati, i ono što je dobro i što može opstati“. „Transformacija svojine, veli isti na drugom mjestu, u smislu u kome se ona i ako lagano vrši, prije će dakle spasti ovu pravnu ustanovu od pretvaranja u kolektivnu, no njeno shvaćanje kao prava na potpunu i neograničenu vlast individue na stvari, kako to propisuju mnogi građanski zakonici, kroz koje provejava rimsko shvaćanje dominium-a, vrlo malo podesnog za današnje društvo“.⁹³⁾

Na drugom mjestu opet Mih. P. Jovanović u jednoj svojoj studiji o vlasništvu umjesno primećuje: „Konstatujući ovako, da je samo pojedinac kao sopstvenik i ako još uvijek potčinjen pravnom svojinskom poretku, sasvim slobodan, imamo kao posljedicu to, da, ako bi se svojina u svojim funkcijama pretjerano ograničila, pritiješnjena bi sa njom bila i sloboda ličnosti jače nego što se to smije dopustiti baš u interesu društva kao cjeline, onako isto, kao što bi i obrnuto, privatna svojina puštena da suviše nabuja u rukama pojedinaca porodila pa i porađa, društvene razlike, kojima se oštećuje društvo i koje se zbog toga nesmiju dopustiti“.⁹⁴⁾

Vlasništvo je neophodni etički faktor kulturne i društvenog razvika, ono je pretpostavka kulturne moći i nezavisnosti države, ono je prema tome temelj privatnog prava i narodne privrede i kulture u opšte. I doista, dužnost nam je da na ovome mjestu, ma da bi to bio predmet jedne velike studije, pomenemo samo to, da bi sa prestankom vlasništva prestao i život u društvu, jer bi nestalo utakmice, toliko potrebne za društveno razviće. — Ovom kratkom analizom evolucije vlasničkog poretka utvrdili smo potpuno unutrašnju vezu našega predmeta, istražili i upoznali se sa njegovom materijom i pokazali još jedanput, **da evolucija čovječanstva ni sa čim nije tako tijesno skopčana, kao sa evolucijom vlagništva — baštine.**

Završavamo ovaj odeljak sa riječima Mih. P. Jovanovića:
„Sva vremena, od izlaska društvenih primitivnih i predržavnih

⁹²⁾ Dr. Drag. Arandelović, op. cit. str. 37.

⁹³⁾ Idem op. cit. str. 36.

⁹⁴⁾ Mih. P. Jovanović: „Svojina i njen pravni značaj“, Beograd, 1921 str. 42.

oblika njegovih, pokazuju u ustanovama elemente individualizovanja, i, tako isto, elemente socijalizovanja. To su dva principa za uvijek opravdana. Svojinški poredak imaće ih oba uvijek u sebi: uvijek će biti privatne svojine, uz ograničenja prema kakvoj društvenoj potrebi, i javnih dobara uz dovoljno slobode za razvijanje individualnosti, uz privatnu svojinu.⁹⁵⁾

Prelazimo sada na razmatranje novog baštinskog sistema nastalog ponovnim stvaranjem srpske Države u početku 19 vijeka pa ćemo na prvom mjestu iznijeti pojedine ustavne odredbe koje se tiču privatnog prava vlasništva kod svih dosad ustava u Srbiji.

B. Priznanje i ograničenje prava vlasništva u ogledalu srpskog zakonodavstva.

1. Ustavne odredbe.

Pravo vlasništva je, kao što smo već naglasili napred, najvažnije privatno pravo, na kome, može se reći počiva opstanak i poredak današnjeg društva. I pošto je ukinut stari baštinski sistem — sistem otomanskog carstva, zadatak koji je stajao pred našim zakonodavcem krajem prve polovine prošloga vijeka, bio je organizovanje novog baštinskog sistema Problem, koji je zakonodavac imao da riješi, bio je dosta težak. Na zapadu, specijalno u Francuskoj, ukidanjem feudalnog poretka sistem privatnog vlasništva (rimski sistem) nametao se sam sobom s obzirom na razvoj privrednog i društvenog poretka. **Nezavisnost zemlje je najviši primer; revolucioneri iz toga izvedoše sve posledice i ukinuše sva ograničenja, koja su, u starome režimu ograničavala vlast gospodarka nad dobrima**“.

I dosadašnjeg razvoja baštinskog poretka mogli smo konstatovati, da je baština prošla kroz više faza. Od kolektivnog oblika u kome se baština u Srbiji javlja, ne samo do desetog vijeka, već i mnogo kasnije, upravo sve do polovine XIX. vijeka, prešlo se kako smo to vidjeli na privatno vlasništvo. Od desetog vijeka do dolaska Osmanlija razvila se vlasteoska baština, s jedne strane kao gospodarska (slobodna), a s druge strane kao meropaška⁹⁶⁾ (potčinjena). Ovde je Dušanovim zakonikom, koji se smatra kao prvi početak samostalnog zakonodavstva u srpskoj državi, vlasništvo određeno i zaštićeno, pa su njime predviđeni raznovrsni

⁹⁵⁾ Mih. P. Jovanović: sp. djelo, str. 45 —

⁹⁶⁾ v. Geometarski Glasnik sv. 3/1936. str. 221 — (Pogled na razdiobu baštine)

vlasnički oblici, koji su odgovarali sadašnjem vremenu.⁹⁷⁾ U ostalom sličan sistem vladao je u svima državama srednjega vijeka, možda samo u širem obliku i pod drugačijim nacionalnim obilježima. —

Dolaskom Osmanlija, cio baštinski sistem koji je vladao u državi Nemanjića, pada. Muslimanski baštinski sistem, čije smo norme takođe tretirali,⁹⁸⁾ važi sve do Narodne Revolucije, koja počinje 1804. godine.

Oslobodjenjem od Turaka početkom prošloga vijeka, stanje u Srbiji u pogledu i vršenju prava vlasništva naglo se mijenja i građani poluoslobodene Srbije počinju dobijati pravo da stiču svoju sopstvenost i da po volji raspolažu njome zaštićeni u tome sultanskim fermanima ili kneževskim zapovjestima i visočajсни rješenjima, dok Građanski zakonik od 11 marta 1844 god. nije regulisao pojam sadržinu i zaštitu vlasništva, kao i opšta i neka socijalna pravila o ograničenju, a ta pravila u glavnom važe i danas, u koliko nisu dopunjena ili izmijenjena naknadno, donošenim zakonima za pojedine slučajeve.

I posmatrajući ovu pravnu evoluciju od kraja osamnajestoga vijeka, vidimo da je za relativno kratko vrijeme baština pretrpjela velike promjene: **1833 godine napušta se muslimanski baštinski sistem i izvodi baštinski sistem Običajnog prava u Srbiji koji se već 1844 god. odbacuje i usvaja preko Austrijskog Građanskog Zakonika od 1811, i Francuskog Građanskog Zakonika od 1804 god. individualistički sistem vlasništva.**

Interesantno je i veoma važno ovdje na prvom mjestu pogledati pojedine uslovne odredbe, koje se tiču privatnog prava vlasništva, odnosno samog raspolaganja stvarju kod svih do sada donošanih ustava u Srbiji, iz kojih se upoređenjem može vrlo lako vidjeti, kako je kretanje slobode i zaštite vlasništva, teklo u Srbiji za vrijeme stotinu i više godina. Ovim upoređenjem moći ćemo stvoriti sliku o razvoju prava privatnog vlasništva i u ostalim evropskim državama, a zatim ćemo preći na specijalne odredbe samog Građanskog Zakonika.

I. — Ustav Kneza Miloša od 3 februara 1835, sadrži ove dvije bitne odredbe o vlasništvu:

„119. Imanje svakog Srbina, bilo kakvo mu drago, jest **neprikosnoveno.**“

⁹⁷⁾ Idem, str. 226 —

⁹⁸⁾ v. geom. Glasnik, sv. 4/1936 str. 327 i dalje. —

„120. No u slučaju, ako bi praviteljstvo srpsko potrebovalo imanje čije, **na opšte narodnu polzu** to ima pravo naknadu za njega, pošto vještaci procjene.“

Dakle, u ovom prvom srpskom ustavu vidimo dva osnovna fakta, koja rijetko izostaju i u najmodernijim ustavima, a to su: vlasništvo se priznaje kao takvo i ono je „**neprikosnoveno**“ i, drugo pravo vlasništva se ograničuje u opšte narodnom interesu (opšte narodnoj polzi). To su prvi znaci o tome, da će srpska država štiti u cijelosti privatno vlasništvo

II. — Ustav od 10 decembra 1838 (t. j. sultanski Hatišerif od 2 ševala 1254.) sadrži još ove odredbe:

„Čl. 37. Moja (t. j. Sultanova) naročita volja jest, da žitelji Srbije, podanici moje visoke porte budu zaštićeni u njinima dobrima, njinim licima, njihovoj česti, i njihovom dostojanstvu i ova volja carska protivna je tomu, da kakvo lice, budi koje, bez suda bude lišeno svog prava građanski ili da bude izloženo kakvom gonjenju.

Čl. 28... no ni u kakvom slučaju neće se moći nalagati ili izricati kaznu konfiskacije dobara.“

„Čl. 46. **Svakij Srbin, saobražavajući se zakonima Države, jest savršeni Gospodar, prodati svoja sopstvena dobra i sopstvenosti; raspolagati s njima povolji i ostavljati i zavještanjem (testamentom)**“.

Kao što se vidi ovdje se u konturama mogu raspoznati tri osnovna elementa sadržine vlasništva: **jus utendi, fruenti et abutendi**, koja vrijedi i danas; pravo stvar upotrijebiti po svom nahodanju (**utendi**); pravo istu uživati i od nje vući korist (**fruenti**) i pravo stvar prodati, razmjeniti ili uništiti (**jus abutendi**). — Dalje, članom 46 zaključujemo, da je 26 oktobra 1833 god. u sazalnoj kneževini Srbiji ukinuto više baštinsko pravo muslimanske zajednice u korist Srba. Čl. 49 ukida kuluk i rabote i izriče zabranu njihovog uvođenja u buduće. U vezi sa ovim čl. 59 Ustava ponavlja da su „**Spahiluci, Timari i Zijameti u Srbiji ukinuti, tako da se ovaj stariji običaj neće nikad ponovo tamo uvoditi moći**“. — Na koncu, uzimajući za ugled ustav francuski, koji prvi usvaja princip **Deklaracije Ljudskih Prava od 1879.**, govori već i o zabrani konfiskacije imanja (čl. 28) kao kazne, što u ustavu od 1835 god. nije bilo ni dođirnutu. A shodno čl. 28 Ustava već § 20 Građ. Zakonika od 1844 god., i nasljedstvo oslobađa konfiskacije.

III. — Ustav od 1869 godine, kombinuje odredbe iz prva

dva ustava, čime se svakako opširnije objašnjava pravo privatnog vlasništva u srpskoj državi, a takve se odredbe provlače gotovo neizmijenjene u narednim ustavima potpuno slobodne Srbije.

„Čl. 25. **Sloboda lična i pravo sopstvenosti ujamčuju se i ne podleže nikakvom drugom ograničenju sem onome, koje Zakon propisuje**“.

„Cl. 28. Oduzimanje imanja u ime kazne (konfiskacije) ne sme biti“.

„Čl. 30. Niko ne može biti prinuđen da svoje dobro ustupi na državne ili druge javne potrebe, ili da se u tome ograniči; sem gdje zakon to dopušta i sa naknadom po zakonu“.

IV. — Ustav od 1888 god. u dva člana obuhvata opšte odredbe po ovome i to:

„Čl. 16. **Svojina je nepovredna, ma kakve prirode ona bila**. Niko ne može biti prinuđen, da svoje dobro ustupi na državne ili druge javne potrebe, niti se pravo svojine može radi toga ograničiti, sem gdje zakon to dopušta i uz naknadu po zakonu“.

„Čl. 17. Kazna oduzimanja imanja (konfiskacije) ne može se ustanoviti“.

„Ali se mogu oduzeti pojedine stvari, koje su ili proizvod kažnjivog dela, ili su kao oruđe za to poslužile ili su bile namenjene da posluže“.

V. — U ustavu od 1901 god. parafrazira se gotovo sve ono iz ustava od 1888 godine. Odnosno samog ograničenja svojine zapaža se to, da se ono može provesti ne samo za opštu narodnu potrebu, već i u javnom, dakle društvenom interesu.

„Čl 31. **Svojina je nepovredna, ma kakve prirode bila**“.

„Samo u slučajima državne i druge javne potrebe može se srpskom građaninu ograničiti ili oduzeti pravo svojine, ali i tada se to može činiti samo po odredbama zakona i po prethodnoj naknadi“.

VI. — Ustav od 5 juna 1903 godine, kao što je poznato, kopija je, odnosno vraćanje u život ustava od 1888 godine, pa i njegovi članovi 16. i 17. sadrže iste odredbe, kao i ovaj.

VII. — Na koncu, sasvim izmijenjene odredbe o vlasništvu sadrži **Vidovdanski Ustav Kraljevine Jugoslavije**, koji je donešen kao što smo to ranije vidjeli, kao proizvod novih društvenih zahtjeva i poslijeratnog socijalnog poretka u cijelom svijetu, naročito u Evropi.

I dok se svojina štitila do sada kao nepovrijedna i neprikosnovena, dotle čl. 37 novog ustava glasi:

„Svojina je zajamčena. Iz svojine proističu i obaveze. Njena upotreba nesmije biti na štetu cjeline. Sadržina, obim i ograničenja privatne svojine određuju se zakonom“.

„Ekpropriacija privatne svojine u opštem interesu dopuštena je na osnovi zakona, uz pravičnu naknadu“.

Sa ovim smo doveli u saglasnost naša ranija izlaganja u pogledu transformacije individualističkog sistema i pokazali kakve je promjene pretrpjela institucija vlasništva u privatnom pravu tokom prošlog i početkom prvih decenija novoga vijeka. Preći ćemo sada, u najkraćim potezima, baštinski sistem srpskog Građanskog Zakonika od 1844 godine.

— Nastaviće se —

Novi katastarski premer Subotice

Desetog i jedanaestog oktobra 1936 god. održan je drugarski sastanak geometara sa teritorije Dunavske banovine. Inicijativu za ovaj sastanak dale su kolege civilni geometri u zajednici sa kolegama koji vrše novi premer Subotice.

Želja je bila da dodje do međusobnog bližeg upoznavanja, a takodjer da se kolege u civilnoj praksi izbliže upoznaju sa metodom i organizacijom na novome premeru. Istovremeno, baš na licu mesta, bilo je potrebno i geodetskim stručnjacima, a i široj javnosti reći zašto je došlo do novog premera Subotice. U ovome momentu zadržaćemo se samo kratko na izlaganju jedne konstatacije: Od ujedinjenja pa do dolaska Dr. Kralja za načelnika Katastra, kroz punih 15 godina, celokupna pažnja bila je posvećena samo i isključivo nov kat. premeru Srbije i Crne Gore.

Katastarski premer koji je izvršen ranije, u bivšoj Austro-Ugarskoj monarhiji, pre ujedinjenja, predat je zaboravu. Ogromni delokrug rada Katastarskih uprava sa izuzetno malim brojem geodetskih stručnjaka, doveo je dotle, da se rad katastarskih uprava sveo na izvršenje poreskog zakona.

Poznata je činjenica da je u ovim krajevima, na svakog geometra dolazio po $1\frac{1}{2}$ srez, a prosečno teritorija svake Katastarske uprave, obuhvatala je 2,15 politička sreza, usto da su skoro sve varoši i varošice potpadale pod delokrug rada kata-